

Nyáron újabb hiányossággal szembesültem. Baráti társaságban Konsztantin Pausztovszkijra terelődött a szó, akinek 30-40 éve jelentek meg magyarul életrajzi kötetei. Be kellett vallanom, nem olvastam a kijevi gyerekkoráról szóló érdekes és szép emlékezéseket, azért kérdeztem, hogy ukrán vagy orosz volt-e. „Hát, hallod, ez a kérdés akkor nekem eszembe se jutott” – jött a válasz. Nem úgy ma, a megrendítő ukrán–orosz konfliktus idején, amikor nemzetállami lantokon pendül meg mindkét részről a politikai érdek. Pausztovszkij azonban – az egyik ágon lengyel, a másikon török nagymamával és zaporozseci kozák felmenőkkel – nem a nemzetről írt oroszul, hanem a hazájáról. Ma látszik, mekkorára nőhet a kettő közötti különbség. A hazájáról beszélt, a családjáról, a házról, ahol laktak vagy nyaraltak – a nemzetről nem. Még arról se, hogy otthon, Kijevben, milyen nyelven beszéltek. Csak mai érdeklődéssel, mellékesen vehető észre, amikor egy helyen megemlíti, hogy otthon valami lengyel-ukrán-orosz keveréknyelvet használtak. És persze amikor II. Miklós előtt glédában álltak a kijevi cári gimnázium növendékei, és a cár elsőnek őt szólította meg, így: „Kisorosz?” – „Az vagyok, felség – válaszoltam”. Bizonyára így volt, és emlékeinek etnikailag és nemzetileg semleges természetességét későbbi, szovjet író mivolta csak megerősíthette. De változnak az idők.

Pausztovszkij mindenestre úgy tartotta – Szöllősy Klára fordításában –: „Nem teljes ember az, aki nem szereti a hazáját, aki nem érzi sajátosnak, különösen kedvesnek és szívéhez nőttek hazája minden apró jelenségét. Önzetlen érzés ez, odaadó érdeklődés, amely mindenre kiterjed.”

Alekszandr Blok pedig a 20. század elején írta – Lator László fordításában –: „Oroszország, ó, Oroszország / szélfútt dalaid, nincstelen, / süppedt kunyhóid, könnyes orcád, / akár az első szerelmem!”

*

És mi nem a haza? A haza nem a nyelv, nem a történelem, nem az éppen érvényes államhatárok kerítette térség absztrakt teljessége, hanem amit abból valaki tényleg megismert, megtapasztalt: a bebarangolt táj, a gabona vagy a gépek illata, tehénbögés és villamos-csikorgás, és főleg a gyerekkor, ami lehet, hogy sanyarú, mégis aranyporos emlék. És kinek nincs hazája? Hazája mindenkinek van, még az úgynevezett hazátlan bitangoknak is, ha mások el is vitatják ezt. Elvitatni lehet – mást se tesznek a nemzetpolitikában gondolkodó ellenfelek. Vitatkozni azonban a hazáról értelmetlen és felesleges. A haza merő hangulat, érzelem, szín, szag, Vajda Lajos Pettyegetett háza vagy Korniss Dezső valamelyik motívuma a vásznon.

A nemzet azonban – amit képzelünk róla, s ahogy, mint karddal vívunk vele (hiába csak egy szó!) – más, mint a haza. A nemzetről nagyon is lehet vitatkozni, hisz fogalma leginkább egy verbális katedrálishoz hasonló. Ez épült-romlott az utóbbi két-háromszáz év Európájában, s lett ideológiai exportcikk szerte a világon. A kapitalizmussal párhuzamosan és részben általa kialakult nemzetek mint képzelt közösségek – ahogy Benedict Anderson nevezte – sokféle hazából, nyelvből és történetből gyúródtak politikai nemzetállammá; és szószékekről, katedrákról és kaszárnyákban egységesítették a nemzetnyelveket. A nemzeti kormányok iparkodtak, és keményen törekedtek a fegyveresen megteremtett nemzetállami határok biztosítására, miközben hősköltelem-pályázatok és a frissen született nemzeti történelemtudományok gondoskodtak a saját múltak megkonstruálásáról. Mondhatjuk, hogy hazája – ha háza nem is mindig – mindenkinek volt és lesz, mióta világ ez a világ. Ebbe az örökkétiségbe kívánt és kíván sokszor ma is beköltözni a politikai nemzetgondolat. És milyen sokat tettek régi, reformkori nemzeti liberálisaink az udvarhú, konzervatív kortársaik támasztotta akadályok ellenére is, hogy – ha már lett – szerethetővé tegyék a valaha csak úri nemzetet.

Mert nemcsak a haza, a nemzet iránt is él a szeretet. Sőt, ideológiailag és politikailag izzítva, szenvedély. Jelentése, értelme a bekebelezett tájak, nyelvek és a nemzetinek hirdetett pártos célok miatt mindig vitatható és vitatott, ugyanakkor érzelmileg rokon hatású fogalma a hazának – össze is keverjük a kettőt, akarva-akaratlanul. De fontos és figyelmünkre méltó, hogy jó költőink jogos vagy jogtalan felháborodásukban csak a nemzettel szemben használnak korbácsos szavakat.

A hazával, a tájjal, a gyerekkori házzal sohasem.

Amikor Orbán Ottó azt írja, „Magyarnak lenni annyi, mint bárminek lenni / A kulcsszó a lenni és a kérdés a hogyan”, persze, hogy nem szeretett hazájáról, hanem a hazát konfliktusosan bennfoglaló nemzetéről ír, és vitatkozik joggal. „De melyik fa mondhatja magáról: 'erdő vagyok'? ... úgy vagyok magyar, ahogy az erdő fája fa”.

*

Szentségtörésnek tűnhet a kötet verseinek minőségéhez képest, de idézem: „1, 2, 3, 1, 2, 3 egy kéthálószobás lakás / égi rakás, részeg, darázsészek / a testrészek éjszakára már részekre hajlanak ..... / nem kell bemarnod / a bélyegről az óriási adagot, / hogy felfedezd a glóriás alakot, / de neked egyre megy, hogy mi megy az / agyadra: egy pár angyal, vagy az angyalok / a csoda megtörténhet bármikor / aztán 1, 2, 3 nap / és a negyedik napon / minden a régi / max a teged a falon / jelzi, hogy történt itt / valami, más”.

E sorokban nincs szó se nemzetről, se hazáról – talán csak egy ház titkolt hiányáról. Egy titkosszolgálat ötméternyi magas, pengőtéglából emelt hátsó kerítéséről másolom a tenyeremben lévő papírra ezt az egyébként csupa nagybetűvel rótt verszetet. Aki írta, indítatva volt, hogy verseljen, alkotásra készítő hangulata lehetett drogtól, vagy annak kínzó hiányától. És amit érzett, azt ki is fejezte. Ez helyhez, tájékhöz, tájhoz, nyelvhez – ergo hazához kötötte. A többi falfelületen graffitik díszlenek. Nem éppen Egry Józsefek vagy Bernáth Aurélok, de jelet, „teget” akarnak hagyni, hont keresnek a hazában.